

Artikel fra
Årsskriftet Critique
første årgang, 2008

Udgivet af Konservative Studenter i Aarhus,
Christian Houlberg Skov, stud. mag.
Rasmus Ladekjær Pedersen, stud. scient.

Den tyske sprogkamp og nyere tyske anglicismeordbøger

Af Loránd-Levente Pálfi

Om forfatteren

Loránd-Levente Pálfi (f. 1981) er forskningsmedarbejder på center for leksikografi ved Aarhus Universitet, derudover er han medstifter af Modersmålskredsen (www.modersmaalet.dk) samt medstifter og medudgiver af denne kreds' tidskrift Budstikken.

En oversigt over tyske sprogforeninger samt en beskrivelse og kritik af Gerhard H. Junkers *Der Anglizismen-Index* (2008) og Rudolf Bartsch, Reiner Pogarell og Markus Schröders *Wörterbuch überflüssiger Anglizismen* (2007) med henvisning til Kirsten Rasks *Sprogrenserordbog – tal dansk!* (2000).

Indledning

Det engelske sprogs indflydelse på såvel de kontinentaleuropæiske som klodens øvrige sprog har været støt stigende siden 1945. Især de seneste 15–20 år har engelsk bredt sig mere end nogensinde før i verdenshistorien – også i lande hinsides det tidligere Jerntæppe. Mange er bevidste om dette forhold, og meningene deler sig som regel i to fløje: Der er dem, der er imod, de kaldes oftest “de sure gamle mænd” (de behøver imidlertid hverken at være sure, gamle eller mænd), og der er dem, der er for, det er bl.a., men bestemt ikke kun, den unge generation – for der er f.eks. også økonomiske og handelspolitiske interesser i spil. Midt imellem disse to fløje findes en bred skare af mennesker, som hverken er for eller imod, men som enten er ligeglade, ikke har tænkt over det eller har tænkt over det, men ingen mening har om sagen.

Anglicismeordbøger har til formål enten blot at optegne og beskrive engelsk sprogstof (det være britisk, amerikansk eller i nogen grad også andre slags engelsk såsom canadisk og australsk engelsk mm.) i forskellige nationalsprog, eller de har til formål at give forslag til tilsvarende ord på det pågældende nationalsprog. Hvor den første slags anglicismeordbøger oftest er udarbejdet på videnskabeligt grundlag, er den sidste det i reglen ikke. Man kunne argumentere for, at der i sidstnævnte tilfælde er tale om afløsningsordbøger snarere end anglicismeordbøger. Afløsningsordbøger er ordbøger, der giver forslag til afløsning af fremmedsprogsstof (oftest drejer det sig om ord af engelsk, tysk, fransk, italiensk, latinsk eller græsk oprindelse – nemlig de gamle eller fremherskende højkultursprog i Europa).

Der findes en del anglicismeordbøger i Norden. For dansk findes f.eks. Knud Sørensens *A Dictionary of Anglicisms in Danish* (1997), for norsk findes f.eks. Anne-Lise Graedler og Stig Johanssons *Anglismeordboka: Engelske lånord i norsk* (1997) og for svensk findes f.eks. Bo Selténs *Ny svengelsk ordbok* (1993), som er en nyere udgave af sammes *Svengelsk ordbok* (1986). Der foreligger også en del anglicismeordlister på internettet (se f.eks. Modersmålskredsens samling af henvisninger på www.modersmaalet.dk, under *lænker*, der i øvrigt i sig selv er et afløsningsord for “links”). På tysk findes der mange anglicismeordbøger. Hovedværket er imidlertid Broder Carstensen og Ulrich Busses *Anglizismen-Wörterbuch: Der Einfluß des Englischen auf den deutschen Wortschatz nach 1945* (bind I–III, 1993–1996), som blev påbegyndt så tidligt som 1960. Et banebrydende værk er desuden tyske Manfred Görlachs *Dictionary of European Anglicisms: A Usage Dictionary of Anglicisms in Sixteen European Languages* (2001), som optegner og beskriver anglicismer i albansk, bulgarsk, finsk, fransk, græsk, hollandsk, islandsk, italiensk, kroatisk, norsk, polsk, rumænsk, russisk, spansk, tysk og ungarsk.

Der skal her desuden henvises til to vigtige forskningsartikler om anglicismeordbøger: Manfred Görlachs *Recent Dictionaries of Anglicisms* (i *International Journal of Lexicography*, 1999,

Vol. 12, No. 2, side 147–154), som giver en kort oversigt over og indføring i nyere europæiske anglicismeordbøger, og Henrik Gottliebs *Four Germanic Dictionaries of Anglicisms: When definitions speak louder than words* (i *Symposium on Lexicography X: Proceedings of the Tenth International Symposium on Lexicography May 4–6, 2000, at the University of Copenhagen*, 2002, side 125–143), som bl.a. giver en videnskabeligt ærgerrig udredning af anglicismebegrebet samt en sprogvidenskabeligt anlagt kritik af nogle af de ovenfor nævnte værker med særligt henblik på deres forståelse af anglicismebegrebet.

Den tyske sprogkamp?

Som det fremgår af professor Høgenhavens anmeldelse i Budstikken nr. 2/2008, side 16–19, er man i Tyskland ikke udelt begejstret for den tiltagende anglificering af det tyske sprog. Tyskland er imidlertid meget større end Danmark. Det er intellektuelt, kulturelt og sprogligt mere mangfoldigt og også forvaltningsmæssigt mindre sammenhængende. Det betyder bl.a., at det kan være meget vanskeligt at få et samlet overblik over f.eks. faglige, videnskabelige eller ideologiske bestræbelser, foreninger, kredse, tidsskrifter osv. Det er således også svært at få et overblik over den samlede i Tyskland forhåndenværende indsats for bevarelsen og styrkelsen af nationalsproget samt modstanden mod såvel udefra som indefra kommende trusler. Ikke desto mindre vil jeg her forsøge at give en kort og nødvendigvis overfladisk, men forhåbentlig alligevel indsigtsgivende gennemgang af tyske sprogforeninger med særligt henblik på Verein Deutsche Sprache, som er den forening, der står bag den ene af de her nærmere undersøgte ordbøger.

Antallet af tyske sprogforeninger er stort. Ser man bort fra de meget gamle og for længst hedengangne foreninger, af hvilke de første blev dannet så tidligt som i 1600-tallet – f.eks. (1) Aufrichtige Tannengesellschaft, (2) Deutsche Genossenschaft, (3) Elbschwanenorden, (4) Musikalische Kürbishütte og (5) Fruchtbringende Gesellschaft – eller de lidt yngre, men stadig gamle foreninger, som heller ikke findes længere – f.eks. (6) Allgemeiner Deutscher Sprachverein (1885–1943) og (7) Verein für Sprachpflege Hamburg (1963–2002) – kan man opstille følgende liste over de i dag eksisterende sammenslutninger:

- (8) Aktion Deutsche Sprache (ADS), grundlagt 2006;
- (9) Arbeitsgemeinschaft für deutsche Sprache (AfdS), grundlagt i midten af 1990'erne;
- (10) Arbeitskreis Unsere Sprache (ARKUS), grundlagt 1998;
- (11) Bairische Sprache und Mundarten Chiemgau, grundlagt 2001;
- (12) Bärndütsch-Verein, grundlagt 1991;
- (13) Berliner Verein für deutsche Rechtschreibung und Sprachpflege, grundlagt i midten af 1990'erne;
- (14) Bund für deutsche Schrift und Sprache (BfdS), grundlagt 1918;
- (15) Bund für vereinfachte Rechtschreibung (BVR), grundlagt 1924;
- (16) Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung (DASD), grundlagt 1949;
- (17) Deutscher Schul- und Sprachverein für Nordschleswig (DSSV), Danmark, grundlagt 1945;
- (18) Deutscher Sprachrat, grundlagt 2003;
- (19) Förderverein Bairische Sprache und Dialekte (FBSD), grundlagt 2003;
- (20) Forschungsgruppe Deutsche Sprache (FDS), grundlagt 2002;
- (21) Gesellschaft für deutsche Sprache (GfdS), grundlagt 1947;
- (22) Goethe-Institut, grundlagt 1951;
- (23) Initiative "Unsere Deutsche Sprache" (IUDS), grundlagt 2005;
- (24) Institut für deutsche Sprache (IDS), grundlagt 1964;
- (25) Interessengemeinschaft Muttersprache in Österreich (IGM), grundlagt 1998;
- (26) Lebendige deutsche Sprache (LDS), grundlagt 2002;
- (27) Neue Fruchtbringende Gesellschaft zu Köthen/Anhalt (NFG), grundlagt 2007;
- (28) Palmbaum, grundlagt 1993;

- (29) Pegnesischer Blumenorden (P.Bl.O.), grundlagt 1644;
- (30) Rat für deutsche Rechtschreibung (RDR), grundlagt 2004 (som dog ikke er nogen forening, men et af det tyske kulturministerium nedsat udvalg, som har til opgave at overvåge retskrivningen);
- (31) Schweizer Orthographische Konferenz (SOK), grundlagt 2006;
- (32) Schweizerischer Verein für die deutsche Sprache (SVDS), grundlagt 1904 (indtil 1994 med navnet Deutschschweizer Sprachverein (DSSV));
- (33) Sprachkreis Deutsch (SKD), grundlagt 1947 (indtil 1999 med navnet Bubenberg-Gesellschaft Bern), gendannet 2004;
- (34) Sprachrettungsklub Bautzen/Oberlausitz (SRK), grundlagt 1998;
- (35) Südtiroler Kulturinstitut, grundlagt 1954;
- (36) Verein Deutsche Sprache (VDS), grundlagt 1997;
- (37) Verein für deutsche Rechtschreibung und Sprachpflege (VRS), grundlagt 1997;
- (38) Verein für Sprachpflege (VfS), grundlagt 2000;
- (39) Verein Muttersprache, Wien, grundlagt 1949 (tidligere med navnet Deutscher Sprachverein, Wiener Zweig);
- (40) Verein Schweizerdeutsch, grundlagt 1938 (indtil 1990 med navnet Bund Schwyzertütsch).

At Pegnesischer Blumenorden, grundlagt 1644, findes den dag i dag, må siges at være sensationelt. Listen må ikke anses for udtømmende, der findes givetvis foreninger, som jeg ikke er bekendt med. Væsentligt for Critiques læsere må det være, at 16, 18, 21, 22, 24, 30 og 35 er statslige foretagender (svarende til Dansk Sprognævn og Det Danske Sprog- og Litteraturselskab); 11, 12, 18, 19, 40 er folkemålsforeninger (svarende til Alsingergildet, Vendsysselgildet og Æ Synnejysk Forening); 8, 10, 23, 25, 34, 36, 38 kæmper hovedsagelig mod udefra kommende trusler, idet de har som udtalt mål frem for alt at modvirke angliceringen af det tyske sprog (svarende til Tal Dansk Bevægelsen (om end kun til dels) og Modersmålskredsen, hvis hjertesag er kampen mod angliceringen af det danske sprog); 9, 10, 13, 15, 20, 23, 26, 27, 31, 33, 36, 37 og 38 kæmper hovedsagelig mod indefra kommende trusler såsom ændringer af retskrivningsnormen – af disse er dog 10, 23, 27, 36 og 38 også delagtige i modersmålets pleje i almindelighed, noget som de i øvrigt har tilfælles med 8, 14, 25, 34 (svarende til Modersmål-Selskabet, Tal Dansk Bevægelsen, FIDUSO, dvs. Folkefronten af Intelligente Danskere til Udvikling af Sproglig Omhu, og Modersmålskredsen).

Verein Deutsche Sprache og historien bag *Der Anglicismen-Index*

Verein Deutsche Sprache (VDS), dvs. Foreningen Tysk Sprog, blev grundlagt i november 1997 af professor Walter Krämer og hed på det tidspunkt Verein zur Wahrung der Deutschen Sprache (VWDS), dvs. Forening til bevarelse af det tyske sprog, men blev omdøbt til det nuværende VDS i april 2001. Med sine efterhånden mere end 30.000 medlemmer udgør foreningen nærmest en folkebevægelse og er angiveligt den største sprogforening i Tyskland. *Der Anglicismen-Index* er et barn af denne forening.

Allerede på et tidligt tidspunkt i VDS' liv stod det klart, at en af foreningens hovedopgaver skulle være udarbejdelsen og udgivelsen af en fortegnelse eller en ordbog over anglicismer. Denne fortegnelse, som jævnligt skulle opdateres, skulle yde borgere uden eller med utilstrækkeligt kendskab til engelsk hjælp til forståelse af anglicismer i form af forslag til tyske modsvarigheder, dvs. afløsningsord. Også ved sprogfrembringelse, dvs. frembringelse af skrevet (og evt. også talt) sprog, skulle ordbogen kunne tjene som et hjælpemiddel. I 2001 blev det af VDS-bestyrelsen besluttet at påbegynde arbejdet på et sådant værk, som foruden at udkomme i bogtrykt form skulle være tilgængeligt på internettet.

Til at begynde med overdroges den konkrete udførelse af opgaven til ingeniør Gerhard H. Junker, som herefter grundlagde arbejdsgruppen Wörterliste. På grundlag af de brudstykker,

der havde ophobet sig på foreningens hjemmeside, samt den af forlaget IFB Verlag udgivne *Wörterbuch überflüssiger Anglizismen* (1999), dvs. "Ordbog over overflødige anglicismer," udarbejdedes en anglicismeordliste. Den kommende udgivelse blev drøftet og planen yderligere udformet under en konference afholdt af Netzwerk Deutsche Sprache (som er en sammenslutning bestående af seks sprogforeninger) i 2001 i Bern. Der var enighed om, at ordbogen skulle bringe så få, men til gengæld så brugbare og dækkende afløsningsord som muligt for på denne måde at modvirke anglicismernes indtrængen i det tyske sprog. I 2002 lykkedes det at få udsendt *Die Anglizismenliste 2002* som netudgivelse. Da IFB Verlag imidlertid skønnede, at den indholdsmæssige forskel på *Die Anglizismenliste 2002* og den af forlaget tidligere udgivne *Wörterbuch überflüssiger Anglizismen* (1999) var stor nok til, at det var forsvarligt også at markedsføre førstnævnte, blev det besluttet at udgive værket i bogtrykt form. Siden er ordlisten med titlen *Der Anglizismen-Index* udkommet årligt såvel på nettet som i bogform.

Der Anglizismen-Index

Der Anglizismen-Index (2008-udgaven) indeholder 6.800 opslagsord. Formålet med bogen er, som det fremgår af brugervejledningens side 8, dels at modvirke brugen af anglicismer i tysk til fordel for tyske ord, udtryk og vendinger, dels at hjælpe tyske modersmålstalende, der har et lille eller slet intet kendskab til engelsk. For så vidt er bogen blevet udformet efter den oprindelige plan. De indledende sider siger imidlertid intet om, at bogen kan bruges som værktøj til sprogfrembringelse, som det ellers var planlagt i sin tid, og et hurtigt gennemsyn bekræfter da også, at en sådan brug ikke er forudset. Der gives stort set ingen grammatiske angivelser, ingen oplysning om ordføjning hhv. ordføjningsmønstre eller udtale og kun meget få oplysninger om stilværdi.

Udvælgelsen af opslagsord er sket ud fra følgende kendemærker: Kun ord fra almensproget er medtaget, mens fagord kun er med, for så vidt de i det mindste delvis indgår i almensproget. Ikke medtaget er (a) almindelige engelske ord, som man finder i almindelige engelsk-tyske ordbøger (medmindre det drejer sig om ord, som er ved at fortrænge de tyske); (b) pornografiske samt vulgære ord og udtryk; (c) låneord, som har været i brug i længere tid og af modersmålstalende næppe længere opfattes som fremmedord.

For at gøre det tydeligt, at det ikke drejer sig om et puristisk eller fremmedordsfjendtligt værk, således i hvert fald tanken fra udgiverens side,¹ har bogen siden 2005 haft titlen *Der Anglizismen-Index. Anglizismen: Gewinn oder Zumutung?* ("Anglicismeindekset. Anglicismer: En gevinst eller en uforskammethed?"). Udgaven fra 2008 medtager tillige sådanne anglicismer, som på tysk har en anden betydning end i det långivende sprog (oftest engelsk eller amerikansk), nemlig de såkaldte pseudoanglicismer, dvs. skinanglicismer. Værkets angiveligt ikke-puristiske grundholdning (se dog note i slutningen af denne artikel) kan delvis siges også at komme til udtryk ved, at der skelnes mellem forskellige grader af engelskpåvirkning: 1 % af de indeholdte 6.800 anglicismer inddeles som "ergänzend" (disse ord siges at udfylde det tyske sprog, dvs. de lukker *huller* i sproget); 16 % inddeles som "differenzierend" (disse ord siges at sameksistere med deres tyske modsvarigheder uden at true dem); 80 % inddeles som "verdrängend" (her

¹Naturligvis er der objektivt betragtet tale om et puristisk værk – purismen er blot rettet mod et enkelt långiversprog, hvilket faktisk er det almindelige for purisme (jf. afhandlinger om purisme af George Thomas og Endre Brunstad). For eksempel var purismen i 1700-tallets Danmark rettet mod lån fra fransk og latin, mens 1800-tallets danske sprogensere især vendte sig imod tysk. I dag er det engelsk, der er det naturlige mål for puristiske bestræbelser over hele kloden. Når de tyske udgivere ikke vil kaldes purister, er det vel af samme grund, som når f.eks. danske DF-politikere ikke vil kaldes nationalister – at ordet i mange kredse har udviklet sig til et skældsord. For denne anmærkning og for konstruktiv kritik i øvrigt takker jeg Arild Hald Kierkegaard (se evt. dennes artikel "*Dog vort Sprog bør være kiert, og dets Ære hellig.*" *Om synet på det danske sprog i 1700-tallet* i tidsskriftet *Nomos*, 2005, årg. 3, nr. 1, side 89–117)

drejer det sig om anglicismer, der angiveligt fortrænger de tilsvarende, fuldt ud brugbare og dækkende tyske ord eller udtryk); de resterende 2 % er egennavne.

Ordbogen er bygget op med fire spalter (man tænke her dog ikke på traditionelle spalter, som de kendes fra de fleste ordbøger, for spalterne udgør her tilsammen én samlet spalte, som i forhold til ordbogsartiklernes indhold skal læses vandret og på tværs af spalterne, jf. eksempeludsnittet i det følgende): I første spalte anføres opslagsordene (anglicismerne) med fed type. I anden spalte mærkes, hvorvidt det pågældende ord er et egennavn (mærket med 0), eller hvorvidt ordet er “ergänzend” (mærket med 1), “differenzierend” (mærket med 2) eller “verdrängend” (mærket med 3). I tredje spalte gives en tysk modsvarighed, dvs. et afløsningsord. I fjerde spalte angives brugsområdet; der skelnes mellem følgende ni brugsområder:

- A:** (All-)Gemeinsprache (almensproget)
- E:** Eigennamen, Abkürzungen (egennavne, forkortelser)
- G:** Gesellschaft, Kultur, Politik (samfund, kultur, politik)
- I:** Informatik im Alltag, Konsuminformatik (informationsteknologi)
- P:** Popkultur und Szene (populærkultur og underholdning)
- R:** Reklame, Werbung (reklame)
- S:** Sport (sport)
- T:** Technik, Wissenschaft (teknik, videnskab)
- W:** Wirtschaft (erhvervsliv)

I de få tilfælde, hvor der ikke kan gives et afløsningsord i form af et enkelt ord eller udtryk, gives en omskrivning, som ofte har form af en betydningsforklaring. Desuden gives der *se-* samt *se også-*henvisninger. I det følgende eksempeludsnit ses tre ordbogsartikler, nemlig (1) **business plan**, (2) **business process outsourcing, BPO** og (3) **business television**:

business plan:	3	Geschäftsplan	W
business process outsourcing, BPO:	3	Auslagerung von Geschäftsprozessen	W
business television:	3	Firmenfernsehen (zur Mitarbeiterschulung)	W

(*Der Anglizismen-Index, 2008, s. 45*)

Som det fremgår af ovenstående udsnit, er den valgte udformning og opsætning af ordbogsartiklerne, som her er forsøgt gengivet så tro mod forlægget som muligt, ikke særligt hensigtsmæssig. Det er f.eks. svært at se, at **business process outsourcing, BPO** er ét opslagsord, ligesom det er svært at se, hvor en given ordbogsartikel eller et opslagsord begynder, og hvor den/det slutter. Brugeren ville f.eks. vente, at afløsningsordet (eller rettere: afløsningsudtryk) “Auslagerung von Geschäftsprozessen” blev givet efter “**BPO:**,” men den gives på en måde midt i opslagsordet (teknisk set efter den første af opslagsordets fire dele), nemlig efter “**business.**” Endvidere kræver opsætningen undertiden brug af en lineal, da afstanden imellem de enkelte artikelfelter kan være så stor, at det for brugeren bliver svært at se, hvad der hører til hvad. Til sammenligning ser Kirsten Rasks danske anglicismeordbog *Sprogrenserordbog – tal dansk!* (2000) med enspaltet opsætning således ud (gengivelsen er så tro mod forlægget som muligt):

business forretning, virksomhed
business as usual alt (er) ved det gamle
(get) down to business komme til sagen, tage fat på opgaven
mean business mene det alvorligt
business-class 1. klasse, luksusklasse

(*Sprogrenserordbog – tal dansk!, 2000, s. 10*)

I ovenstående udsnit ses fem ordbogsartikler. De enkelte opslagsord er sat med fed type. Som man kan se, er Rasks ordbog så at sige mere ordbogslig (om end det er usædvanligt med enspaltet opsætning), men også denne har en leksikografisk uheldig udformning og opbygning. Man lægge f.eks. mærke til spaltens højreside, som fremviser et pludseligt brud i bogstavrækken: For det første ses et indgangsord begyndende med bogstavet *g* og et begyndende med *m*, hvor man ellers ville vente kun at finde ord begyndende med *b*, for det andet er der parentestegn det ene af stederne (parenteserne omkring “get”). Mere hensigtsmæssigt kunne det have været med eksempelvis følgende løsning (“*no.*” står i det følgende for navneord og “*fk.*” for fælleskøn; der er spidse parenteser omkring bøjningsangivelserne):

business *no.*
forretning; virksomhed *no. fk.* <-en, -er, -erne>

- **business as usual** alt (er) ved det gamle
- **(get) down to business** komme til sagen;
tage fat på opgaven
- **mean business** mene det alvorligt

business class *no.*
første klasse; luksusklasse *no. fk.* <-en, -er, -erne>

En udførligere analyse og kritik af de leksikografiske strukturer i begge værker må af plads- og målgrupprehensyn udestå.

Af stor vigtighed ved såvel *Der Anglizismen-Index* som *emphSprogrenserordbog – tal dansk!* er naturligvis afløsningsforslagene. Her er den tyske ordbog den danske overlegen: Forslagene til afløsningsord er næsten uden undtagelse opsigtvækkende gode; de er dækkende, tilmålte, nøjagtige og forståelige. Man finder ingen ufrivilligt morsomme, utyske, dristige nydannelser, dialektord eller arkaismer. I hvert fald er det ikke lykkedes mig at finde sådanne. Til sammenligning angiver Rasks ordbog f.eks. de mere dristige “bimsesild” og “bollebøf” som afløsningsord for hhv. “bimbo” og “burger.” Men lige netop til burger er det i *Der Anglizismen-Index* foreslåede tyske afløsningsord, “belegtes Brötchen,” heller ikke uproblematisk: “belegtes Brötchen” betyder “bolle med pålæg” og minder uhensigtsmæssigt meget om “belegtes Brot,” dvs. “brød med pålæg,” som er den omtrentlige tyske modsvarighed til det danske “smørrebrød.”

Der Anglizismen-Index afsluttes med fire indlæg, som bl.a. omhandler anglicismer i tysk. Det drejer sig om følgende tekster: (a) Gerhard H. Junker: “*Blockbuster*” und andere Zumutungen [“Blockbuster” og andre uforkammetheder] (s. 263–267); (b) Peter Hahne: *Über Deutsch für Inländer und Englisch für Dummschwätzer* [Om tysk for indlændinge og engelsk for vrøvlhoveder] (s. 267–268), har tidligere været bragt i avisen Bild; (c) Heinz-Dieter Dey: *Wie wir es sehen, Sprache zwischen Pflege und Wissenschaft* [Som vi ser det, sprog mellem pleje og videnskab] (s. 268–272); (d) Heinz-Günter Schmitz: *Über die Sprachloyalität der Deutschen* [Om tyskernes sprogloyalitet] (s. 272–277). Endvidere er bogen – om end meget spredt – forsynet med tegninger af en professor Arnd Joachim Garth.

Wörterbuch überflüssiger Anglizismen

Wörterbuch überflüssiger Anglizismen udkom første gang i 1999 og senest i 2007 med 7. oplag. Bag værket står tre akademikere: De har alle tre en doktorgrad, og de er alle tre flittige skribenter med mange artikel- og adskillige bog- og/eller oversættelsesudgivelser bag sig. Den ene, nemlig Reiner Pogarell, er sprogforsker.

Bogens forord fungerer dels som en meningstilkendegivelse, dels som en meget kort udredning af nationalsprogets og sprogrensningens tilstand i såvel tidligere tiders som det nuværende Tyskland, samtidig med at der lægges op til debat. Forordet siger bl.a. følgende:

Hvad skal det [dvs. tysk] dog blive for et sprog, når det tilsyneladende ikke engang kan have sine egne ord for kærlighed, forretning, jul, velvære eller verden? Hvorfor læser man ellers overalt Love, Shop, Life, Christmas, Wellness og World? Mere internationalt bliver det tyske sprog ingeniunde af den grund. For det første findes mange af ordene ikke engang i hverken britisk eller amerikansk engelsk, det gælder f.eks. Handy, Dressman, GlobalCall osv. For det andet nytter det vitterlig ikke med de mange engelske ord, så længe resten af sproget vedbliver at være tysk. [...] Denne mismask kan på ingen måde retfærdiggøres. Den er uskøn, virker pinlig på engelsksprogede besøgende, og den er efterhånden også blevet uforståelig for mange mennesker [dvs. mange tyskere]. [...] Man kan udtrykke sig lige så rammende og fyndigt på tysk som på engelsk – men man skal bare ville gøre det. [Såvel dette som de øvrige citater etc. i nærværende artikel er oversat af artiklens forfatter, LLP]

Argumentet om at anglicismer skulle være kortere og alene af den grund bedre end de tilsvarende nationalsproglige, i dette tilfælde tyske, ord og udtryk, afvises med følgende bemærkning: For det første er korthed ikke nogen værdi i sig selv – lange tekster kan sagtens være mere forståelige og mere behagelige at læse, desuden sælger tykke bøger ikke dårligere end tynde – for det andet gives der talrige eksempler på anglicismer, som er betydeligt længere end de tilsvarende tyske ord eller udtryk. Dette gælder også for dansk. Således giver f.eks. Rasks *Sprogrensnerordbog – tal dansk!* følgende to ganske udmærkede afløsningsforslag til *boardingpas*: “flykort” og “ombordstigningskort.”

Forfatterne er godt bekendte med, at tysk også tidligere i historien har måttet døje med fremmedsprogsindflydelse. Særligt har sprogene latin og fransk været fremherskende trusler. Latin og fransk har, skriver forfatterne, rigtignok også været berigende for tysk, men grunden til, at de ikke fortrængte det tyske sprog, er, at der også tidligere har fandtes bestræbelser på at bevare og ikke mindst styrke nationalsproget og modvirke sprogimperialisme. Allerede i 1600-tallet havde man i de tyske lande purister, sprogrensere, sprogrevsere, målstrævere, og hvad de ellers kaldes eller kaldtes. Disse gjorde en ihærdig indsats for nationalsproget, bl.a. udarbejdede de afløsningsordbøger og/eller -ordlister. Havde man ikke haft purister, havde der måske ikke været noget tysk sprog i dag, hedder det i bogens forord. Først i 1940 blev der sat en ende på slige bestræbelser: Nazisterne brød sig ikke om sprogrensning, de var mere interesserede i et tilsløret og dunkelt sprog frem for et klart og godt sprog. Dette er i øvrigt interessant, når man betænker, at purisme i vore dage oftest – og fejlagtigt – netop umiddelbart forbindes med nationalisme. Efter Nazi-Tyskland har den tyske sprogrensning mere eller mindre stået i bero, og først i de seneste 10–15 år er den for alvor blevet vakt igen.

Formålet med bogen er (jf. forordets side 9) at dokumentere “overflødheden af de fleste engelske ord” i det tyske sprog og at hjælpe mennesker, der bestræber sig på at tale og skrive et godt tysk, og som ønsker at skrive “tysksprogede tekster bestående af tyske ord.” Anglicismer, som det “giver mening” at have og som beriger sproget, har forfatterne ikke noget imod (jf. forordet). Også med dette værk drejer det sig således om en ordbog, som først og fremmest er beregnet på sprogfrembringelse. Et gennemsyn af bogen kan imidlertid ikke bekræfte, at

en sådan brug er blevet imødeset. Der gives hverken grammatiske angivelser eller oplysninger om ordføjning, ordføjningsmønstre eller udtale nogetsteds, og man finder kun forsvindende få oplysninger om stilværdi.

Ifølge forordet har forfatterne tilstræbt at samle ord fra alle samfundets områder. Med fagsprog og sportsjargon har de imidlertid været meget forsigtige, som de skriver, da disse sprogvarieteter er vanskelige at have at gøre med i puristisk sammenhæng; i modsætning til almensproget er de nemlig oftest internationale. Ved typisk engelske eller amerikanske tildragelser har forfatterne valgt at afholde sig fra at give afløsningsforslag (“vi vil på ingen måde oversætte basketball med Korbball,” hedder det i forordet), det samme gør sig gældende ved egennavne (“McChicken lader vi også være som det er,” sammesteds); “soccer,” mener de, bør dog vedblive at kaldes “Fußball” trods mange tyske reklamebureauers forkærlighed for det engelske ord. Om antallet af opslagsord gives ingen oplysning, hvorfor det er på baggrund af min egen optælling, jeg kan meddele, at bogen indeholder ca. 7.400 anglicismer.

Heller ikke denne bog er udformet og opbygget leksikografisk hensigtsmæssigt; jf. følgende eksempeludsnit, som her er forsøgt gengivet så tro mod forlægget som muligt:

business: Geschäft(sleben), Unternehmen, Gewerbe, *auch in*
 ...
Businessplan (Denglisch), **business plan:** Geschäftsplan
business process outsourcing, BPO: Prozessausgründung,
Auslagerung von Geschäftsprozessen;
 Verwaltungsaufgabenauslagerung
business (process) reengineering: Geschäftsprozessoptimierung

(*Wörterbuch überflüssiger Anglizismen*, 2007, s. 42–43)

Opsætningen er enspaltet. I eksempeludsnittet ses et hovedopslagsord samt tre underopslagsord, af hvilke den ene angives med to staveformer. De tre prikker under hovedopslagsordet henviser til, at der findes mange andre underopslagsord før de her anførte (og der findes også mange andre underopslagsord efter de her anførte). Opslagsordene er sat med fed type og redaktionelle bemærkninger med kursiv. F.eks. bemærkes i underartiklen **Businessplan** i parentes, at staveformen “Businessplan” er Denglisch (dvs. en blanding af Deutsch og Englisch), hvoraf brugeren kan udlede, at det er den efterfølgende form, “business plan,” skrevet i to ord og med lille begyndelsesbogstav, der er den engelske staveform. Hvorfor “*Auslagerung von Geschäftsprozessen*,” som er det ene af de tre foreslåede afløsningsord til **business process outsourcing, BPO**, er sat med kursiv, er uklart. Brugervejledningens side 11 angiver, at kursiv bl.a. bruges ved (a) udredninger af hhv. engelske og “denglische” begreber, (b) yderligere oplysninger vedr. betydning i de tilfælde, hvor et tysk ord eller udtryk har flere betydninger, (c) foreløbige oversættelser hhv. oversættelsesforslag (hvad der end måtte menes med det) og (d) dristige nydannelser. Det er meget uheldigt med en sådan løsning, for i mange tilfælde, f.eks. i det nærværende, er det slet og ret umuligt at afgøre, hvordan kursivering i just den pågældende sammenhæng skal forstås.

Afløsningsforslagene er generelt gode: De er dækkende og nøjagtige, og i modsætning til praksis i *Der Anglizismen-Index* gives der her oftest flere og ikke kun ét afløsningsord til den samme anglicisme. Hvorvidt dette sidstnævnte forhold udelukkende er positivt, kan dog diskuteres. Ofte kan det være svært for brugeren at vælge ét ud af flere forslag, da der ikke gives nogen som helst vejledning i form af redaktionelle bemærkninger om stilværdi, brugsområde eller andet.

Sammenfatning

Som det fremgår af ovenstående korte gennemgang, er såvel *Der Anglizismen-Index* som *Wörterbuch überflüssiger Anglizismen* (men i øvrigt også *Sprogrenserordbog – tal dansk!*) leksikografisk set af ringe standard.

Om begge tyske værker gælder imidlertid, at de i virkeligheden er afløsningsordbøger snarere end anglicismeordbøger af den vanlige slags (se denne artikels indledning). Dette gør sig også gældende for Kirsten Rasks ordbog. Vi har her at gøre med det, som kaldes folkeleksikografi, hvorfor man vanskeligt kan forlange de samme kvaliteter, som man finder i den akademiske eller i den kommercielle leksikografi. De her omtalte ordbøger er ikke skrevet med henblik på at tjene penge. De er heller ikke skrevet med henblik på at bedrive videnskab. De er ikke lærde udstillingsskabe, der i videnskabens tjeneste nøgternt skal fremvise et stykke virkelighed, men sprogpolitisk orienterede arbejder, der gerne vil påvirke eller ændre virkeligheden. Derfor kan der sættes spørgsmålstegn ved, hvorvidt det giver mening med fuldt akademisk beredskab at påvise alskens mangler og utilstrækkeligheder. Og derfor er det heller ikke problematisk, at der ikke gives definitioner af de pågældende anglicismer (hverken af den betydning, de har i det långivende sprog eller, såfremt der er en forskel, af den betydning, de har i det låntagende sprog), eller at der ikke gives nogen tid- og stedfæstelse af førsteforekomster og ej heller nogen ordhistorisk udredning (etymologiske oplysninger). At der ikke gives dokumentation i form af belæg eller citater er heller ikke videre problematisk, ligesom den påtænkte bruger, som hverken er sprogforsker, leksikograf eller videnskabsmand i det hele taget, formentlig også sagtens kan klare sig uden en udredning af kilde- hhv. datagrundlaget. Problematisk er det til gengæld, at ordbøgerne ikke indeholder grammatiske angivelser, oplysning om ordføjning hhv. ordføjningsmønstre eller stilværdi samt evt. udtale. For netop denne type oplysninger er nødvendige for afløsningsordbøger, som i sagens natur er værktøjer beregnet på sprogfrembringelse.

Ærgerligt er det desuden, at hverken den danske eller de to tyske ordbøger bygger på hævdevundne leksikografiske principper, og at de ikke drager nytte af traditionelle leksikografiske virkemidler, som kunne have understøttet deres brugbarhed som værktøjer til informationsøgning med henblik på sprogfrembringelse. Endvidere er den sprogvindskabelige fundering tvivlsom for ikke at sige fraværende: Hvordan afgrænses begrebet anglicisme? Dette grundlæggende spørgsmål, som ikke bliver ligegyldigt af, at vi befinder os inden for sprogpolitik snarere end sprogvindskab, bliver hverken stillet eller besvaret nogetsteds i nogen af bøgerne. Og hvordan afgøres i *Der Anglizismen-Index* graden af engelskpåvirkning? Hvornår er et ord "ergänzend," "differenzierend" eller "verdrängend"?

Det er til gengæld flot, at begge de tyske ordbøger er så omfattende; *Der Anglizismen-Index* indeholder 6.800 opslagsord, mens *Wörterbuch überflüssiger Anglizismen* indeholder 7.400. Til sammenligning indeholder *Sprogrenserordbog – tal dansk!* kun 900 opslagsord. Af dette tal må man ikke udlede, at antallet af anglicismer er meget lavere i dansk end i tysk. F.eks. har Henrik Gottlieb (se nærværende artikels indledning) gjort opmærksom på, at antallet af opslagsord i anglicismeordbøger udelukkende afspejler den pågældende leksikografs evner, ærgerrighed, temperament, teoretiske tilhørsforhold, skoling, tid, resurser osv.

Flot er det også, at *Der Anglizismen-Index* udkommer en gang om året og derved har karakter af tidsskrift – bibliografisk set er værket en årbog og dermed et periodikum, dvs. et tidsskrift. Alle ordbøger burde udgives på ny hvert år, alle ordbøger burde være årbøger. Man ville således i en vis udstrækning komme det velkendte forældelsesproblem til livs. Idémæssigt interessant ved *Der Anglizismen-Index* er det desuden, at der skelnes mellem forskellige grader af engelskpåvirkning. Godt er det endvidere, at bøgerne – især de to tyske, men for en stor dels vedkommende også Rasks ordbog – giver dækkende, nøjagtige og brugbare afløsningsord.

I 1700-tallet erstattede danske sprogrensere mange franske og latinske ord ved lån fra tysk; enten ved direkte lån, indirekte lån eller blandinger (hybrider). Måske kunne nutidens danskere blive inspireret til det samme. De her omtalte tyske ordbøger kan sagtens bruges som inspiration under arbejdet med at præge danske afløsningsord.